The Field Survey of WWII and Lithuanian Partisan War Sites in Jurbarkas, Kaunas, and Radviliškis Districts

In 2018, the LLKĮS surveyed ten Second World War and Lithuanian Partisan War sites in Jurbarkas, Kaunas, and Radviliškis Districts. The search for the burial site of Lithuanian Partisan Petras Stankus (codename Gruodis) in Lapgiriai Forest (Jurbarkas District) continued to be unsuccessful. A partisan campsite (three dugout sites) was surveyed in Žiemkelis Forest (Kaunas District) (Fig. 1) and a partisan cemetery and the April 2018 find spot of a partisan archive were recorded (Fig. 3). Door hinges (Fig. 2), nails, kerosene lamp shards, pieces of decorative sheet glass, and brick fragments were discovered in the vicinity of one of the dugouts, a lock knife at the archive find spot.

The site of a 1941 Red Army plane crash was identified in Bargailiai Forest (Radviliškis District) (Figs. 5, 6) but the search for the Lithuanian Partisan campsite and battle site continued unsuccessfully (Fig. 4). The site of a Lithuanian Partisan bunker was found in Butkiai Forest (Radviliškis District) and in surveying it, 23 finds were collected: Russian and German ammunition, a USSR coin, factory-made nails, and a fitting. The rural birthplace of the Mingėlas family, Lithuanian partisans, was located in Mažuoliai (Radviliškis District), and in surveying a partisan bunker site in Pašušvys Forest (Radviliškis District), cook stove rings were discovered (Figs. 14, 15). A roughly 380 m^2 area around the partisan dugout was surveyed in Legečiai Forest (Radviliškis District) (Fig. 7) and 143 finds collected: Russian and German ammunition, parts of Russian hand grenades, partisan and Soviet military uniform elements, household items, and dugout construction elements (Figs. 8–13). The collected finds provide meaningful data about the partisans who stayed in the dugout, their everyday life, and the battles that occurred there.

Simonas Sprindys

II Pasaulinio karo vokiečių karių kapavietės Kelmės, Šiaulių ir Telšių rajonuose

Tęsiant archeologinius tyrimus II Pasaulinio karo vokiečių karių kapavietėse Kelmės, Šiaulių ir Telšių rajonuose, 2018 m. archeologiniai tyrimai vykdyti 5 vietose – Beržėnuose II, Janapolėje, Kaimalėje, Kartokliuose ir Liaudiniškėje. Iš viso ištirtas 743,3 m^2 plotas. Kapavietėse aptikti ir ekshumuoti 110 individų palaikai, pagal radinius ar kapavietės kontekstą jie visi priskirti Vokietijos kariuomenės kariams, žuvusiems 1944 m. liepos–rugsėjo mėnesiais.

Beržėnuose II (Kelmės r., Užvenčio sen.) ištyrus 92,5 m^2 plotą, aptikti 10 karių kapai. 2 duobės buvo grupinės – jose palaidota po 3 karius, 4 duobėse kariai laidoti individualiai. Remiantis liudininkų duomenimis ir kapų duobių išsidėstymu, galima teigti, jog ši kapavietė yra karių kapinės, įrengtos Vokietijos karių. Visi palaidotieji buvo vyrai, 9 iš jų su perimortaliniais sužalojimais. Fiksuotas ir vienas kūno perplėšimo atvejis. Radiniai aptikti 9 kapuose, tačiau pagal kapavietės kontekstą visi palaidotieji laikomi Vermachto kariais. Kapuose aptikta įprastų radinių: uniformos ir ekipuotės dalių (1 pav.), identifikavimo žetonų. Iš jų 3 priklauso pėstininkų batalionams, 2 tankų daliniams, po vieną artilerijos ir šaulių batalionams. Manoma, jog šioje kapavietėje gali būti palaidoti divizijos „Didžioji Vokietija“ kariai. Tai liudija ir viename iš kapų aptiktos rumuniškos monetos.

1 pav. Radiniai iš kapavietės Beržėnuose II: 1 – vairuotojo ženklelis (kapas 2); 2 – tankisto kitelio apykaklės ženklelis (kapas 5); 3 – motorizuotų dalinių apsauginiai akiniai (kapas 9). D. Buivydo nuotr.

Fig. 1. Finds from the grave site in Beržėnai II: 1 – a driver's proficiency badge (burial 2); 2 – a panzer collar insignia (burial 5); 3 – goggles issued by motorised units (burial 9).

Janapolėje (Telšių r., Varnių sen.) ištirtas 8,8 m^2 plotas, rasta viena kapo duobė, kurioje palaidoti du individai. Kapo duobėje aptiktas tik vienas radinys – dantų tiltelis individo 2 skelete. Remiantis liudininko pateikta istorija, šioje vietoje palaidoti Vokietijos kariuomenės kariai, kurie traukdamiesi Telšių kryptimi užsimušė nukritę nuo Skaryčios upelio skardžio po to, kai jų bendražygiai atsitraukdami susprogdino tiltą. Tiek remiantis palaidojimo pobūdžiu, tiek ir liudininko pateikta informacija, teigiama, jog karius čia palaidojo vietiniai gyventojai.

Kaimalėje (Kelmės r., Liolių sen.) ištirtas 180 m^2 plotas. Šioje vietoje, anot liudininkų, buvo laidojami Vokietijos kariai, žuvę kovose prie Lyduvėnų. Tyrimų metu aptikta 17 kapų duobių, 3 iš jų buvo grupinės, jose palaidota po 2 karius, likusios duobės buvo individualios. Iš viso Kaimalėje ekshumuota 20 karių palaikų. Beveik visi palaikai, manoma, sanitariniais sumetimais, buvo apipilti kalkėmis ar kita irimą skatinančia chemine medžiaga, todėl išliko tik individų ilgieji kaulai, kartais kaukolių fragmentai. Tyrimų metu radinių aptikta visuose kapuose. Pagal juos nustatyta, jog visi palaidotieji tarnavo Vokietijos kariuomenėje. 15 iš 20 individų turėjo II Pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės identifikavimo žetonus, beveik visi jie buvo perlaužti (išskyrus individą 1). Tai reiškia, jog karius greičiausiai laidojo kiti Vermachto kariai. Tai patvirtina ir liudininkų duomenys. 5 žetonai priklauso atsargos pėstininkų batalionams, 3 – motorizuotiems daliniams, vienas užnugario batalionui, vienas artilerijos divizionui, du kariai priklausė štabo kuopai ar kuopoms.

Kartokliuose (Kelmės r., Šaukėnų sen.) ištirtas 138 m^2 plotas, aptikta 17 individualių kapų duobių. Visi palaikai vyrų. 8 skeletuose nustatyti traumų požymiai – daugiausia su artileriniu apšaudymu siejami sužalojimai. Radinių aptikta visuose kapuose. Pagal juos nustatyta, jog visi palaidotieji – Vokietijos kariuomenėje tarnavę kariai, žuvę 1944 m. vasarą. Manoma, jog karius laidojo jų bendražygiai – kiti Vermachto kariai. Šią hipotezę pagrindžia palaidojimų pobūdis – atskiros kapų duobės kiekvienam kariui, perlaužti identifikavimo žetonai, palaikų įsupimas į palapinsiaustes. 12 iš 17 karių buvo palaidoti su identifikavimo žetonais (arba tik tiek išliko dėl korozijos poveikio). 3 žetonai priklauso tankų grenadierių batalionams, 2 – šaulių atsargos batalionams, po vieną – pėstininkų grenadierių, tankų jėgerių batalionams, taip pat Potsdamo puskarininkių mokyklai, stacionarios radijo žvalgybos stočiai Trojenbrycene, motorizuotajai atsargos pionierių kuopai, aviacijos bazės komendantūrai, kulkosvaidžių atsargos kuopai. Manoma, jog šioje kapavietėje palaidoti motorizuotame dalinyje tarnavę kariai ir puskarininkis.

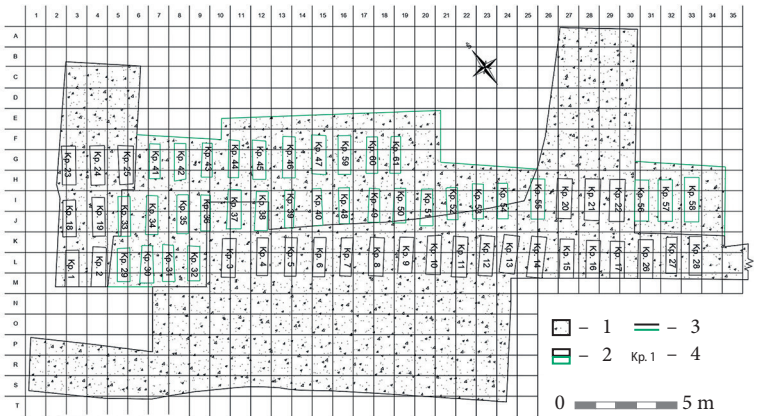

2 pav. Kapavietės Liaudiniškėje perkasos planas: 1 – įžemis – smėlis; 2 – kapo duobė (juoda – I tyrimų etapas, žalia – II tyrimų etapas); 3 – perkasos ribos (juoda – I tyrimų etapas, žalia – II tyrimų etapas); 4 – kapų numeriai. A. Akuocko ir S. Sprindžio brėž.

Fig. 2. Plan of the grave site trench in Liaudiniškė: 1 – sterile soil – sand; 2 – grave pit (black – investigation stage I, green – investigation stage II); 3 – trench boundaries (black – investigation stage I, green – investigation stage II); 4 – grave numbers.

Liaudiniškėje (Kelmės r., Liolių sen.) buvo didžiausios iki šiol tyrinėtos Vokietijos karių kapinės. Jose ištyrus 384 m^2 plotą, aptiktas 61 individo kapas (2 pav.). Visi palaikai vyrų. Sužeidimai nustatyti 15 skeletų, nustatyti ir 3 amputacijos atvejai. Dviejų individų mirtys siejamos su kape rastomis kulkomis, dvie-

3 pav. Radiniai iš kapavietės Liaudiniškėje: 1 – apdovanojimas „Už sužeidimą“ (kapas 5); 2 – apdovanojimas „Antrojo laipsnio geležinis kryžius“ (kapas 41); 3 – pašto ženklas su Adolfo Hitlerio atvaizdu (kapas 33). D. Buivydo nuotr.

Fig. 3. Finds from the burial site in Liaudiniškė: 1 – a Wound Badge (burial 5); 2 – an Iron Cross, Second Class (burial 41); 3 – a postal stamp with an image of Adolf Hitler (burial 33).

jų – su kapuose rastomis skeveldromis. Atsižvelgiant į galūnių nutraukimo atvejus bei daugybinius perimortalinius lūžius, neabejojama, jog daugiausia karių žuvo per artilerinį apšaudymą ar nuo tuo metu patirtų sužalojimų. Akivaizdu, jog netoli kapavietės turėjo būti karo ligoninė ar sanitarinis punktas, kuriame buvo atliktos kojų amputacijos.

Radinių aptikta 60 kapų (3 pav.). Pagal radinius ar kapavietės kontekstą visi kapavietėje palaidoti asmenys laikomi Vokietijos kariuomenėje tarnavusiais kariais, žuvusiais 1944 m., remiantis liudininko duomenimis – fronte prie Dubysos. 14 karių buvo palaidoti be uniformų arba su dalinėmis uniformomis, kurios sunyko be pėdsakų. Šie atvejai siejami su gydymu ligoninėje ar medicininiame punkte. 47 kapuose aptikta uniformų dalių, todėl daroma išvada, jog kariai šiuose kapuose buvo palaidoti su pilnomis arba dalinėmis uniformomis.

Manoma, jog karius laidojo jų bendražygiai – kiti Vermachto kariai. Šią hipotezę pagrin-

džia palaidojimų pobūdis – atskiros kapų duobės kiekvienam kariui, perlaužti identifikavimo žetonai (tik du kariai buvo įsupti į palapinsiaustes) bei laidojimas karstuose (3 atvejai). Tai patvirtina ir kai kuriuose kapuose naudotos palaikų irimą skatinančios medžiagos.

Kapuose aptikti 52 identifikavimo žetonai. 25 priklauso pėstininkų arba atsargos pėstininkų batalionams, 6 grenadierių arba atsargos grenadierių batalionams, po 2 žetonus priklausė artilerijos ir vietinės gynybos divizionams ir batalionams, po vieną – kalnų jėgerių, žvalgybos, mokomajam, paramedikų batalionams, taip pat Bergzaberno puskarininkių mokyklai. Vieno žetono įrašo iššifruoti nepavyko. 16 žetonų priklausė įvairių batalionų štabų kuopoms.

Iki 2019 m. Kelmės ir Šiaulių rajonuose ekshumuoti 309 vokiečių karių palaikai iš 14 kapaviečių. 2019 m. ekshumacijas planuojama pratęsti abiejuose rajonuose.

Tyrimų metu aptikti karių asmeniniai daiktai, apdovanojimai ir identifikavimo žetonai bus perduoti organizacijai VDK, kiti radiniai – uniformos, ekipuotės ir ginkluotės dalys – bus palaidoti kartu su palaikais. Karių palaikai iš Beržėnų II, Kaimalės, Kartoklių, Liaudiniškio bus perlaidoti Kauno Aukštųjų Šančių karių kapinėse, ir Janapolės – Klaipėdos karių kapinėse.

WWII German Military Grave Sites in Kelmė, Šiauliai, and Telšiai Districts

In 2018, investigations were conducted at Second World War German military grave sites in Kelmė, Šiauliai, and Telšiai Districts. 743.3 m^2 were excavated and the remains of 110 German military personnel were exhumed. Ten military graves were discovered in Beržėnai II (Kelmė District). All of the interred individuals were males, 9 of whom had perimortem injuries. One instance of a body that had been ripped apart was recorded. Finds were discovered in nine burials (Fig. 1), but based on the grave site's context, all of the individuals are held to be members of the German Wehrmacht. It is thought that members of the Großdeutschland Division could have been interred at this grave site.

One grave pit, which contained two individuals, was found in Janapolė (Telšiai District). Only one find was discovered in the grave pit: a dental bridge in the skeleton of individual 2. That German soldiers had been buried there was confirmed only by information supplied by witnesses.

The remains of 20 military personnel were exhumed in Kaimalė (Kelmė District). Almost all of the remains, it is thought, for sanitation reasons, were showered with lime or some other chemical promoting decomposition and so only the individuals' long bones and sometimes skull fragments had survived. Finds were discovered in all of the graves. Based on the finds, it was established that all of the individuals had served in the German military.

The grave pits of 17 individuals were found in Kartokliai (Kelmė District). All of the remains belonged to males. Signs of trauma were established on eight skeletons, mostly injuries related to artillery fire. Finds were discovered in all of the graves. Based on the finds, it was determined that all of the individuals were soldiers who had served in the German military and died in the summer of 1944. 12 of the 17 soldiers were interred with ID tags. Based on the information supplied by them, it is thought that soldiers and NCOs serving in a motorised unit were buried at this site.

The graves of 61 individuals were discovered in Liaudiniškė (Kelmė District) (Fig. 2). All of the remains belonged to males. Injuries were

identified on 15 skeletons and amputations on 3 skeletons. The deaths of two individuals were connected with bullets found in the graves, two with discovered shrapnel. Finds were collected in 60 graves (Fig. 3). Based on the finds or the grave site's context, all of the individuals interred at the grave site were soldiers serving in the German military who died in 1944, and based on witness data, at the front along the Dubysa. 52 ID tags were found in the graves.

Ilona Vaškevičiūtė,
Dominika Siemińska

Lenkų kovotojų kapų paieška Vilnijos krašte

2018 m. buvo tęsiami dar 2017 m. kartu su IPN archeologais, istorikais ir antropologais pradėti lenkų AK kovotojų, žuvusių Vilnijos krašte 1944–1945 m., paieškos ir ekshumacijos darbai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671). Tyrinėta 9 vietovėse Šalčininkų, Švenčionių ir Vilniaus rajonuose bei Vilniaus mieste.

Didžiuosiuose Baušiuose (Šalčininkų r., Šalčininkų sen.), liudininkų nurodytoje vietoje šalia koplytėlės ieškota dviejų palaidotų žuvusių AK kovotojų. Kastos žvalgomosios perkasos šalia koplytėlės, ištirtas 4 m^2 plotas, ieškota palaikų dviejose išlikusiuose nenaudojamuose šuliniuose ir sukamuoju grąžtu 1 m tankumu tikrinta vietovė aplink koplyčią. Padaryta 110 gręžinių, 108 pasiektas įžemis, kitų vietoje matuota perkasa II, tačiau palaidojimų neaptikta.

Družiliuose (Švenčionių r., Magūnų sen.) buvo ieškoma 3 žuvusių kovotojų, kurie kovėsi leitenanto Januszo Kozakiewicziaus-Jeremiaszo (Jack) ir leitenanto Sergiuszo Kościałkowskio-Fakiro būryje, palaikų. Kovotojai žuvo mūšyje su tarybiniais kariais 1944 m. liepos 5 d. kelyje Pabradė–Vilnius. Žuvę kariai – Marianas Kończa-Głazas (Riedulys), seržantas Janas Podworskis-Sępas (Grifas) ir vienas nežinomas asmuo. Pasak liudininkų, jie palaidoti prie Naujasodžio miškelio, netoli tiltelio per Žeimenos upę, maždaug 500 m nuo Družilių kaimo. Nurodytoje vietoje rastas supiltas kapelis su cementiniu antkapiu, pastatytas kryžius. Aplink antkapį ir jo viduje, stengiantis nesuardyti antkapio, padaryti 8 gręžiniai. Visur surastas tik natūralus smėlis – įžemis. Šis paminklas tik simbolinis, po juo nėra jokio palaidojimo. Vietovė tikrinta gręžiniais. Gręžta sukamuoju grąžtu 1 m tankumu. Tiek remiantis liudininkų pasakojimais, tiek apžiūrėjus vietovę ir patikrinus ją metalo detektoriais, išskirti 3 tirtini plotai. Iš viso padaryti 557 gręžiniai 550 m^2 plote. Plotuose 1 ir 2 visuose gręžiniuose fiksuotas natūralus miškožemio sluoksnis, nepastebėta jokių grunto pokyčių. Plote 3, lokalizuotame tarp 2 keliukų, visuose 114 gręžinių iki 0,6–1 m buvo judinta žemė. Ji judinta greičiausiai įrengiant keliukus. Palaidojimai nerasti.

Eišiškėse (Šalčininkų r., Eišiškių sen.), liudininkės nurodytoje vietovėje, miestelio R pakraštyje, buvo ieškoma, pasak liudininkės, dviejų (?) čia užkastų 1944 m. NKVD nužudytų AK kovotojų palaikų. Iškastas 19,25 m^2 plotas, surastas apardytas palaidojimas. Preparuojant paaiškėjo, jog kapas jau buvo kelis kartus atkastas – pirmą kartą po keleto ar keliolikos parų artimieji išsikasė savo giminaitį (palikę dar vieną) ir dar kartą neaišku kieno ir kokiu tikslu buvo atkastas palaidojimas, nes kapo duobės įžemyje rastos XX a. 6–7 dešimtmečiams būdingos žuvų konservų dėžutės. Tyrimų metu atkasti vieno mirusio žmogaus apardyti palaikai. Griaučiai vyro, kuris mirė sulaukęs 18–24 m. amžiaus. Kai kurie stuburo nareliai buvo pažeisti Šmorlio mazgų. Kaulinėje medžiagoje neaptikta kokių nors aiškių žmogaus žūties pėdsakų.